

Растко Петрович

Пробуджена свідомість (Юда)

*Думка пройде крізь усе життя,
як прісний м'яса шматок через тіло
Людини, яка стільки дихала, пила,
доки цю думку перетравила.
І те натхненне черво-машина,
І те прекрасне перетворення поживи
Діждуть у трепеті днів Одкровення,
Коли звучатиме скрипкою тіло людини,
І вона стане початком усіх мелодій.*

Врешті-решт, говорити вільно й до кінця. Хоча б раз (на одному диханні), хай навіть вас спосіб розмови спочатку й образив, аби тільки можна було висловити усю думку й зітхнути з полегшенням. Тоді стане зрозумілим, що вона не є настільки поганою, як ви очікували, хоча би для тих, хто не запалюється нею відразу, і що дух, від якого ця думка зійшла, не заслуговує на прокляття.

Я мав п'ятнадцять років, коли писав у одному періодичному виданні, що під назвою «Пробуджена свідомість» виходило рукописно в моїй кімнаті:

«Всі плани реалізувати неможливо. Усього, що було – не буде; все заплановане не здійсниться. Кратером з Авали до Адриатики. Пальми, пальми, кокоси, кокоси на всьому шляху; під кожною

спить спрощувач, і бачить уві сні, як на кожній гілці висить по плану. Я не знав, що не скрізь розмовляють сербською: перед однією рікою хтось сидить навпочіпки, задивляючись у воду, як закоханий Нарцис. Тут жінки одягнуті лише в сорочки, люди в кальсонах гуляють, і з того я зробив висновок, що вони сплять зовсім голими. І вода тут така масна... Цей вірш написав поет, коли після п'ятнадцятиденного планування вирішив мандрувати. Він є епіграфом у книзі «Плани»; перша строфа пронизує усю книгу й життя поета. «Беріть, панове, ви нічого не їсте». «Дякуємо, ми ситі.» «Ця їжа дуже легка; ви й самі кажете, що із задоволенням їсте: вона ж як солома. Беріть, панове, їжте!»

Чи ще тоді народилась в мені ця книжечка? Божий син все ж таки саме мені сказав: Їж цей хліб, бо це тіло моє! І заради нього я став людоджером. І пий це вино, бо то кров моя! І я заради нього став кровопивцею. Сам я також пристрасно люблю форму, запах і красу хліба. Я би хотів, щоб увесь цей твір був як хліб чи вода. Це одна із основ насолоди, таких, як Потиск руки, Спілкування Посмішкою, Зітхання з полегшенням, Чхання, Відрижка, Облегшення – кишки чи сечового міхура, або сексуального, Присипляння, Пробудження, Помста, Народження. Новий заповіт починається від них і вартувало би про кожне з них говорити окремо, адже особливі вирази задоволення і гармонії мають властивість чути. І оновлена естетика мусить піти від них, щоб не втратити жодної струни краси. «А ми знову в натуралізмі!» – вигукне хтось. «Дякувати богу!» – відповім їм; у натуралізмі не песимізму й напруження, а звільненої свободи для безпосередності та краси! Коли я тиснув дружню руку, але міцно, так що зв'язка між великим і вказівним пальцем моєї правої руки впиралась у таку ж зв'язку руки мого друга, ми вчинили найочевидніший акт Нового Заповіту і Покаяння. Моє тіло достатньо себе спокотувало, воно хоче звільненим увійти в рай. І мій дух вдосталь розплатився своїм божевіллям, бо поки я не думав з допомогою своїх органів, стегон, колін, хоча виглядало, що думав вірно, все ж думав лише про речі другорядні та неважливі. Можна навіть сказати, що ні про що не думав. А зараз думка рятівниче наповнила моє тіло, наче тепла хвиля. Тіло навчить моє життя здоров'ю і дисципліні, а думка його до цього збудила.

Якщо рух є все, якщо навіть рух є лише тим, чого просто дуже багато, як тоді наука могла забути про вивчення й виведення якнайточнішої механіки еротичних відносин, від моменту першого еротичного збудження до видимого зачаття нового життя? Я би відновив усі ті прекрасні і величні трепетання безмежних частинок наперед даної матерії, запліднюючих самців і самиць, які викликають ті неперевершені здригання, притягання й відштовхування цілих тіл, катастрофи сутічок, виверження, судоми, запаморочення. Я би їх свідомо й уважно повторював, простежуючи всі нюанси переходу із ритму в ритм, зі швидкості у швидкість, що викликають одна одну за допомогою особливої асоціації правильних пришвидшень та впливу інтрапланетарних гравітацій. Тут раптом музика з'являється як дійсний факт, про який я недавно говорив, кажучи, що тіла наповнені звуками й оркестрацією.

Я говорю, що хотів би довести, наскільки велична та щоденна зустріч стáтей, напевно, найважливіша в житті, грізна своєю правильністю й обумовленістю, і тому прекрасна. І весь світ кричить! Тому я мовчу, не проповідую якийсь новий спосіб існування, не проповідую магнетизм чи радіоактивність між космічними елементами. Коли два намагнічені тіла почнуть притягуватись, ні їхня воля, ні людська мораль не перешкоджають цьому, доки вони перебувають у полі того притягування. Лише енергія механічна, що дорівнює енергії їхнього злиття, й дещо сильніша, можуть цьому перешкодити, а тоді відпадає питання вільного вибору, отже й вільного ставлення до моралі. І нічого не означають докори сумління, що я когось вбив чи комусь нашкодив, бо мене часто мучить совість, що я нікого не вбив чи не відімстив. Треба ще, мабуть, згадати, що я не анархіст, тому ідея глибоко логічна у своїй основі й гласить: може я народився й не заради себе самого, але усвідомивши одного разу, що певна міра покори загальному життю несе в собі й відчуття задоволення від того, що я народжений, я зі ще свідомішим і більшим захопленням віддамся саме такій покорі. Тобто, хоч я народжений і не заради себе самого, я буду жити заради себе й звільнитись

від усього нестерпного, не вимагаючи цього від інших. Така думка передбачає ідею свободи й ідею розчарування в індивідуалістичній користі від гегемонії всього життя. Я не маю нічого проти моралі, як не маю нічого проти академій наук, але знаю, що життя існує до і після суспільної моралі, поза, по під і понад нею. Знаю, що й те, що суспільна мораль вважає потворним, входить в життя так неминуче, як справедливість, і що сама індивідуальність викликана з природи як щось неминуче. І тому я не думаю ні про мораль, ні про те, чого природа хоче від мене (я її багато в чому задовільняю), й тому встановлює певні потреби. А якщо я надумаю розмірковувати, і це розмірковування є задоволенням, то збагну, що ті потреби не вискочили звідкись самі собою зненацька, й природа і без моєї згоди зуміє задовільнити себе на мені. Навіть краса не є моєю особливою мораллю, бо й вона прийшла тільки після неминучості та через неї. Припустимо, навіть, що через твою особливу поведінку природа ніяк не встигне тебе використати. Інтервал між твоїм народженням і твоєю смертю, поза якими хто-зна чий ти, вийшов за межі дії закону гравітації. З тебе самого ти утворив новий космос, і якусь нову всесвітню можливість з внутрішніми законами. Але (може, тут вигукнути, на жаль!) хіба неможливо, що й те нове виділення нового світу із попереднього старого здійснене за особливим законом когось спільного?

Ось один пункт мого дотикання з фаталізмом. Воно пропікає моє м'ясо, і я відчуваю такий важкий біль мозку, що здається, ніби він почав перетворюватись у соплеподібну слизьку матерію. Майже постійно, бачу у проекції, вдалині, події, що мене чекають. Чим більше вони наближаються, тим об'ємнішими стають, і вкінці я – лише їхня деталь, але як довго? На один момент! Менше: на одну мільярдну долю моменту. Як тільки я опинився серед них, – вийшов наперед, на зустріч новим. Я сказав: як тільки опинився серед них! Ні, те відчуття набагато складніше. Коли відчуваю, що зі мною має трапитись щось фатальне, відчуваю в череві якусь порожнечу, мій живіт увесь час вивертається аж до хребта, я змушений дихати глибше, при цьому випромінення сильнішає, а сексуальне збудження зовсім

зникає. Закриваю очі, закусую нижню губу, зуби стукотять, нігті вриваються в долоні, і поступово, з долею сумніву та іронії, впадаю в містицизм. Але, як тільки я якось починаю розуміти, що те, чого я боюсь саме у певний день, насправді (чого тільки в світі не буває) мусить статись (схоже на те, що я хвилювався при невідомості, чи є тут небезпека чи немає), то стаю цілком спокійним. Бо раптом приходить настільки ж сильне відчуття, наскільки сильним є усвідомлення, що та подія мусить минути, і що є одна частина мене, яку вона не зможе змінити під час свого руху через мене (напевно, мою життєву цінність). А навіть якщо змінить, я матиму можливість ту зміну оцінити: що ж є найголовнішим. Від цього мало не втрачаю свідомість, але не цю свідомість, самосвідомість (не настає ніякий сомнамбулізм), а свідомість минулості часу, буття. Я займаюсь своїми звичними справами, і вони обумовлені вже згаданою винятковою подією, наче все відбувається водночас. І то, таким чином, що коли приходжу до тями з того чудесного стану, подія вже минула. І саме тому, що мені щось дуже голосно й радісно повідомляє, що вона минула, я й прийшов до тями. Відчуваю, що подія відбулася і проектувалася в минулому, тоді, коли я прийшов до болючого усвідомлення, що не зможу її уникнути й вона обов'язково прийде. Того інтервалу між майбутнім і минулим наче й не було; ні, навіть мільярдної долі секунди.

Та з настільки посиленням відчуттям життя, буття, місця, я кидаюся в явища, які приносять мені велику втіху! Живіт невпинно напружується, дихання часте, ніздрі розширені, стегна тремтять, відчуваю потребу поскакати й побігати, збудження посилюється, про випромінення забуто. Наскільки цікавішою для мене є людина, яка, скажімо, не має швидкого розуму (що в теперішньому суспільстві зневажають), але й не має зайвих роздумувань сексуальних чи шлункових і т. д.

Далі говоритиму про таку потребу, як, наприклад, їсти, але багато їсти, більше, ніж потрібно, щоб підтримувати життя, більше, ніж радять гігієністи й саме стільки, скільки вимагають всі можливі збудження кишки, шлунка, стравоходу, слизової оболонки рота та язика. І яку їжу їсти? Добірну! Не для того, щоб,

як радив Ніцше, з'явилась надлюдина, а щоб одна сита людина, якої дуже багато, задовольнила себе, й забезпечила собі інші насолоди. Багато спати, дуже багато спати, і прогулюватись цілими годинами; безперервно говорити по півдня, і мовчати цілими днями. У кожен обов'язок чи біль, які природа поклала на своїх рабів, людину й тварину, вона внесла і по одній насолоді, яка стає тим більшою, чим більше містить у собі відчуття полегшення. Так, усім відомо, що посмішка на обличчях породіль після завершення страждань приходить і від чудесної насолоди їхнього тіла, хоча це здається неймовірним. Я народився. У тисячу способів намагався це довести, і ще не помер. Таїнство народження таке ж велике, як і таїнство смерті, а може й більше. Як я народився? Чому саме я, а не хтось інший; як моя свідомість про особистість увійшла саме в це тіло, а не інше, народжене моєю матір'ю. Наскільки моє тіло носить у собі інформацію про події й уявлення моєї матері та авантюри мого батька і т. д.? Все це мене хвилює, як і очевидна відповідь на питання, що буде після мого останнього подиху. Не бійся. І минуле, перед нашим народженням, і історія залежить від нашого вибору. Сьогодні це Французька революція, а вчора – Римська імперія. Мене найбільше вражає історія, яку я знаходжу у великих домашніх книгах по фізіології з інструкціями, в яких малюнки у трьох кольорах представляють обідране й оголене людство. Боже мій, як це ти зробив людину з болота! Зовсім не використав ні соломи, ні залишків своїх від нігтів і волосся, що би означало: по своїй подобі? Так, вибір вільний, що стосується історії й минулого до народження, а в момент народження? З того часу рух тіла почав набувати особливого значення для життя – особливої моралі. Різниця між тілом у русі й тілом у спокої така ж, як між збудженим та повністю спокійним юнацтвом. Думка пройшла крізь тіло, як лагідна хвиля, й тіло усміхнулось кожною своєю клітиною, почало дихати. Думка пройшла крізь тіло, як шматок ситного м'яса, живлячи його своїми соками. З цих пір думка була одна – гігієна, гімнастика, купання. З цих пір, кожне тіло зокрема, означало нову гармонію і красу, свого роду новий закон, а не підлягало чіткому типу фізичної краси, як за часів давніх греків чи Ренесансу, коли той тип означав саме рабство духа, що своєю спеціалізованою логікою накинуло тілу визначену уніформу.

Пишу вірші тому, що між третьою й четвертою годинами не відчуваю потреби ні в чому іншому, лише в цьому. Опів на дванадцяті я голодний, й ні за що не зміг би співати, потім перетравлюю їжу. Я маю так багато запалу, але також і багато різноманітних елементарних (чи інших) потреб, які маю задовольнити з його допомогою. Складання віршів є одним із найнеобхідніших моментів мого життя, однією з його функцій, це як ходити чи тремтіти. Так, життя в моєму вірші не недостатнє, а без нього, вірша, не було б цілим, якби він, маючи таку ж інтенсивність, як і решта рухів життєвих, міг його (життя) всього замінити. Життя несе у собі мистецтво; якщо це мистецтво вкоротити, чи не стане від того вкороченим саме життя! Можливо, я сам собі суперечу! Мені було б навіть соромно, якби я ніяк собі не суперечив – і ця проза є віршами.

Великий філософ натуралізму теж приніс істину про любов: любов є статевою. Але він вигукував: «Як можете любити, якщо все захоплення любовне було оманною!». Ніби секс, сам по собі – не надто велике диво і таїна, як же він міг погодитись, що хоча б саме дотикання двох естетичних ідей – це любов! Але й сама естетична ідея на чому розквітла? Самітники жажнулися думкою науки, що їхній екстаз віри постійно підживлюється їхнім статевим голодом. Ніби твої стосунки з Богом стають менш важливими і прекрасними, якщо йдуть через мудрість сексу і його апетит, а не через твоє серце та думки. І якщо у вірі є необхідне одкровення, хіба й це не є одкровенням! Наче для Бога не є найприроднішим те, що, являючись людині, він робить це через силу її народження та силу ймовірного народження її сина. Чим останньому невпинно нагадують про закон уярмлення і про природу, тільки якщо релігія не проповідує індивідуальність, а інакше сумнів Томи, розбитий лише у його особі, з правом може продовжити жити у тобі. Чи маю я право чекати, що Бог явиться мені особисто? Я бачу божество, ми – одне ціле, я в екстазі. Одкровення – наді мною. Розпочавши писати такі вірші, виспівую їх не з бажання критикувати життя, а тому, що відшукав усе благо життєвого запалу й надихнувся на творчість. Даю їм назву – Одкровення! Навіть якщо їх не захищують

до ліричних, мене це не злить: їхнє багатство може бути і не-ліричним, але великим. Навіть, якщо вони для вас нічого не означають, мною вони вже перетравлені. Я не примітивний. Лірика є другорядною, або цього не достатньо, або чогось іншого – замало. Головне, щоб із цього жилося. Не таким уже й важливим для мене є суп з мого дитинства, як краса, з якою я його оспівую і в новий спосіб живлюся ним.

І коли я собі кажу, що не здійсняю велике мистецтво, а лише великий екстаз, дуже добре це розумію; і я задоволений, що написав кілька віршів (і що все ще пишу цю книжечку), які, може, й не будуть відповідати ні чиймось, ані моїм важливим поняттям про мистецтво, але які є величними. Я говорю такі банальні речі з такою значимою посмішкою. Писати вірші на підлозі, навколішки, зігнувшись над папером, опершись на руку з олівцем, тобто таким чином, що все тіло своїми зусиллями бере участь у записуванні екстазу. Так би відпали надмірні фразування й, так звані (помилково), ліричні розбавлення.

Одну я покохав, а інша мене перестала кохати, тому я дуже нещасний. Я знаю, що нічого не зберіг зі свого запалу й багатства, чим би заслужив повагу людей. Але, якщо я й це зовсім розтрачу, стану безмежно нещасним; кидаю поглядом назад, у дитинство, назустріч одному образу, – жінки, найвеличнішої любові. Спочатку мені здалося, що той образ чіткий і зрозумілий, та коли напружуюся, щоб глибше розпізнати його обриси, він безслідно зникає. Господи, рана! Похмура подруго, німото! Плями! Пишу сім неможливих слів на папері: і в кожному піддиться, заокруглюється крапля крові, а в кожній краплі – трішки землі, трісок від кори дерева, й ненависті. А чому й ненависті! Я ж не розірвав начетверо Святе письмо! Я ж не поділив його в гніві на чотири евангелія! Та немає жодної кімнати у світі, в яку я б хотів увійти, вдарили озлоблено кулаком по столу (на який неможливо опертися й зовсім, трохи нахмурений, відпочити, помовчавши), і, доки слина ковзає на вустах, вигукнути: «Так, мене звати саме так!» Завжди знайдеться той, хто спокійно, уїдливо відповість: «Яке нам діло до вашого імені», або хоча б: «Яке квапливе, яке

необхідне ім'я!». А що мені до вашого світу! Це не про мене йдеться, а про чисту, виокремлену совість, яку я хотів поєднати із якимось іменем. Щодо тіла, то сьогодні й авантюра, якщо вона тут присутня, лише через нього й виявляється. Коли вийду з того дому, обіпруся на стіну, подивлюся згори донизу, вздовж вулиці. Народе на півночі, народе на півдні! Здрастуй, народе на півдні, тебе вітає найщасливіша людина, той, хто занастив своє існування. Я бачив Бога. Раптом мені стало соромно за те, що я сказав, і я жахнувся. Їм не потрібне ні моє ім'я, ні чиєсь інше, я втрете вчинив той самий жах. Але якщо якась налякана, ображена жінка втече в мій дім, і між рядків, повних бруду, крові, соломи, зродить дитя та кривавий послід, потвору без імені, з очима блідими, як Заздрість, я кину на все це ще й залишки свого взуття і одягу, солом'яні матраци і пороки, і порожні ваші погляди, і рухи ваші безпристрасні, попіл і дим, шлях зі щепеню і зелень: все те, що мені подобається, й чим я гиду, тільки щоб від чогось заховати новонародженого, та відгородити від вас голосіння матері. Та крізь купу сміття блищатимуть блакитні очі, завжди ті ж самі, вас це не стосується, вони не мають імені, вас же імена не стосуються, а крізь землю просочується масна й темна рідина роз'єднання, – це не смуток, навіть якщо й сльоза.

Що б я робив, якби не було людей, а я був би сам, що б я робив як письменник? Якщо я зміг би пережити те зникнення, то більше нічого не оспівував словами: свої натхненні пориви лементував би й верещав у простір. Тому більше не був би ліриком, але то було б найбільше, на що спромігся... І цього було б досить. А ті люди, які внесли такі авантюри у моє життя! І чому люди, навіть будучи злими, мали би бути винуватцями моїх страждань, наче вони й самі не покарані за свої зlodіяння! Мені байдуже. Розкриваю вуста й рум'янець вечора отруює мене якимось солодким лоскотом крізь усі тканини тіла. Ось чудо із чудес! І все ж, любити одне людське обличчя з-поміж усіх, і покрити його знаменом весь світ. Силою великого кохання я пробив вікно у стіні, в її напрямку, і, втомлений, посміхнувся її милому дому. Растко, якою світлою тепер є та смута шляху від тебе до неї! Ти більше не будеш пити вино, не будеш сіяти

розпусту: життя твоє мусить стати добропорядним, заради неї. Я мав стільки близьких друзів, а зараз мені байдуже, що вони мене забули чи зневажають. Усе їхнє тіло змінилось за три роки, до останньої клітини, у чому ж тоді продовження особистості! Ідучи крізь морок, візьму її за руку, і мені більше нема потреби вгадувати її думки, а їй неможливо більше думати про те, що я не мушу вгадувати. Я тримаю її руку у своїй, і цього досить, щоб увесь хід її життя повернути в іншому напрямку. Мій друг стривожений, розгублений, недовірливий; кладу руку йому на плече, і що важчою стає рука, то він спокійніший, і все більше відчуває потребу розмовляти – наполегливо, наче кається за свою підозрілість. Поміж тим, твоя рука на його плечі стає легшою, вже його ледве торкається, він все ще схвилюваний і нещасний, але його охоплює безмежна ніжність до твоєї дружби, він більше не відчуває себе покинутим. І рука на череві є само впевненістю для тіла, якому вона належить, а тривога, сором і злість – для тіла, на якому вона лежить. То чи ти й далі вважаєш, що немає великих ораторів – тіл?

Колись мій дух бунтував проти ідеї вічного існування будь-якого відрізка людського життя та проти Бога, завжди охочої й вирішальної сили. Я думав: Ти ніколи не відчуваєш Бога до того моменту, поки не відчуєш небезпеку; та й тоді несвідомо до нього молишся, ніби мариш у лихоманці. Коли б ти відчував свою вічність, тебе не жахала б можливість смерті, і ти не писав би із корисливості, щоб відштовхнути і згадку про себе якомога далі! Однак тепер я намагаюся думати інакше. Насамперед, що мені до того, що я у своєму обмеженому, чи, інакше, вивернутому навиворіт житті не відчуваю Бога! Тепер я ніколи не думаю про хворобу до моменту її появи, ще менше – про здібності окремих лікарів. Та коли занедужаю – кличу лікаря. Ми знаходимось у такій життєвій вакханалії, що не можемо навіть пригадати те, що не відбувається з нами у даний момент. Чому малодушність – фаза мого життя, коли без дискусій приймаю принцип божества – мусить представляти безправність моєї свідомості! Я перероджений панікою і в той спосіб поставлений перед такими можливостями, яких раніше не сприйняв би, і пізніше знову відкину. Навіть у дослідженні, коли ми передбачали окремі ви-

падки й шукали їх, вони нам являються лише через одкровення, тобто вражаючи, і лише з тієї миті зовсім нас перебудовуючи. А те одкровення приходить до нас, деколи, лише в момент нашого божевілля чи хвороби, збудження чи захоплення і т. д. Як і багатьом іншим речам, одкровенню потрібна особлива атмосфера – атмосфера одкровення. Хочу сказати, що те, що зветься життям внутрішнім і життям зовнішнім певної людини, чи духовним і тілесним – лише дві крайнощі одного й того ж, органічного й неперевершеного механізму в цьому житті, одна частина якого, чи один результат, можливо, пов'язана з іншою. Мала людська свідомість, з претензією на незалежне волевиявлення, не мусть бути єдиною у природі: її можливості безмежні, навіть коли вони здійснюються за певними законами. Ніщо не спростовує думку, що реалізована ще одна, може, більша свідомість із набагато сильнішою претензією на незалежне волевиявлення, і що від неї, можливо, залежить наша. Наша релігійність, наші звертання до Бога, наш фанатизм, без сумніву, існує зараз між нами й чимось іще, про чие існування ми так часто не відаємо. Знаю, що оскільки існують взаємовідносини, існують принципи й фактори, між якими вони простягаються. Мій дух, та й частина мого життя, зараз набагато більше бунтує проти думки, що моє відношення до релігійності ступає однією своєю кінцівкою вперед, у нікчемність, і що жоден принцип не є на його боці. У природі не змогла б народитись фатальна ідея про божество, якби вона не відповідала чомусь суцшому. Про недійсне можна думати лише тоді, коли міркувати фальшиво і спотворено про те, що вже існує, але ніяке нове спостереження в такі міркування не вкладається. У фантастичних романах про інші світи, наприклад, ніхто не міг вигадати й вірно описати якийсь новий колір, невідомий нам, у сонячному спектрі. Брак досвіду ока при цьому його би повністю паралізував.

Отож, наше духовне життя невід'ємне від фізіологічного, і наша вічність, ймовірно, залежатиме, таким чином, від нашого життя теперішнього: ти й не здогадуєшся, з якою небезпечною носиш своє вічне буття в рухах своїх рук, наприклад, чи в бажанні задовольнити свою пристрасть до співу. Якщо ти народився надто рано, чи рано почнеш витрачати на необхідні

й невиліковні насолоди своє багатство, яке здобудеш не у звичний спосіб, або тобі його довірять, або ти його отримаєш у спадок, знай, що більше немає можливості повернення (навіть, якщо ти вижив після катастрофи), чи розчарування, ні можливості на завершення своєї юності, якщо вважаєш, що вона ще в тебе залишилася й ти маєш на неї право. Відтепер носиш у собі нові обрії, вже зіпсуті, які ти відкрив своєю неминучою великодушною легковажністю й розкошами. Неможливо захворіти лише частковою афазією, якою можна було би знищити те, що руйнує гармонію вірного поступу. Це те, що вважають спокутуванням гріхів ще за цього життя: надто велике багатство досвіду, надто розширений простір, щоб містити знову спрощений юначий порив, і щоб він при тому не розпався в муках. Насправді, ні сам світ, ні суспільство не повірять у твої чисті наміри, у щире бажання звести своє життя до економії та й ти би цього не зробив! Розповідь про марнотратного сина – обман! Якщо не принесеш світу хоч щось із того, що мав раніше і що би йому слугувало заставою, що ти повернешся з півдороги, а не лише тому, що програв останню карту – він тебе зітре на порох!

Що? Невже зовсім нічого немає в руках,
з чим можна почати нове життя.
Останнє багатство, що повертаєш світу,
Довело б, що відрікаєшся від божевілья!

Тобі не повірять і в тім, що ти був божевільним, як хтось сказав: «він був завжди оригінальним і тільки цим моральним для природи». Таким чином, переходимо до питання відповідальності: чи можеш ти гарантувати своє майбутнє своїм теперішнім життям? Знову йдеться про мораль! Але чи в стані ти керувати фатальностями? Існують речі мені невідомі, чи ті, на які ніколи не матиму відповіді.

Чи можна на цьому завершити думку, яку я мав донедавна, й яка тепер для мене майже чужа! Вона жила моє тіло протягом шести місяців, пройшла крізь нього, наче прісний шматок, тобто була мною використана й знищена. Завтра буду змушений тамувати голод новою, свіжою їжею. Так що,

вже завтра я повинен, може, у найлютіший спосіб (ніби для того, щоб довести правдивість цієї книжечки) від неї відмовитися, від неї й від вчорашньої думки.

Остання думка буде присвячена друзям, які ніколи не увінчаються славою. Теорія про Монади мене нічому особливому не навчила; Випадковість і Гармонія не витримують одне одного як партнери. Якщо існує Випадковість, вона належить до трагічного матеріалу природи, у той час, як Гармонія, передусім, ступає посмішкою на обличчя переможця: Людина – тварина неосязності, це звір, чії роззявлені щелепи спрямовані у безмежність. Тому, на відміну від звичайних звірів, цей – невдоволений. Причини його захворювань слід шукати не у його минулому, а на одній площині між ним і безмежним, і саме там їх треба усувати. Кожне його відчуття призначене для прийому вражень з подвійною силою (як, наприклад, орієнтація), і функцією – для викриття Неозорій далечині якоїсь істоти. Служіння відчуттів починається із дії органічної та закінчується математичною. Існує математичне захворювання. Всі його бажання приховують таємний намір бути остаточно задоволеними десь за межами розуміння: тим самим їх реалізація досягається зусиллями в цьому житті. Життя не є неможливим, воно передбачає перехід у вічність. Якщо несила зробити ще хоч крок, залишається велике звільнення, Самогубство, найвеличніший іспит на зрілість. Самогубство – ти ще несеш у собі життя й знищуєш страх смерті! Чи ввійдеш ти в мою кімнату, коли з неї вийде останній Погляд? Життя досі перебуває у процесі створення, і жоден закон ще не є достатньо підтвердженим чи довершеним, аби до нього можна було б застосувати правило: тому ми зрештою відігнали відносність і спрямували свої тіла в безмежність, де виконання законів скинуто, як мости. Це не є інше життя, це подальше життя, що, благословенне, попри інші цінності породить і обман. Обман! Май сміливість зробити так, щоб це було твоє останнє слово.

Растко Петровић: Пробуђена свест (Јуда), у: Откровење. – Београд. – 1922; Дела Растка Петровића. – Књ. II. – Поезија. – Београд. – 1974.

З сербської переклала Марія Василичин

Портрет Растка Петровића (Воїслав М. Їовановић)